

Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України

dents' professional consciousness at various stages of professional training at the university are presented in the article. It is established that there are significant differences in the development of professional consciousness of full-time and part-time students; part-time students' professional activities rather than professional training at the university are determined to influence on this process. The direction of training is defined not to be significantly reflected in the professional consciousness, its components; the main differences are caused only by the stage of professional training at higher educational institution. The comparison of the development of professional consciousness's diagnosed functions: professional goal-setting, attitude, knowledge and forecasts, identification confirms the heterogeneity of their development within professional training at higher educational institutions, in particular, the function of identification is not enough formed.

Key words: higher vocational education, professional development of the personality, professionalism, consciousness, professional consciousness, structure of professional consciousness, diagnostics of professional consciousness, professional settings.

Received October 14, 2014

Revised November 12, 2014

Accepted December 06, 2014

УДК 159.9

Н.М. Семенів

semenivnat@gmail.com

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОСТЕРЕОТИПІВ У СТРУКТУРІ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Semeniv N.M. Modern methods of researching ethnic stereotypes in the structure of inter-ethnic interaction / N.M. Semeniv// Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 486–500.

Н.М. Семенів. Сучасні методи дослідження етностереотипів у структурі міжетнічної взаємодії. У статті розглянуто сучасні методи дослідження етнічних стереотипів, їх застосування в практиці дослідження міжетнічних відносин.

Встановлено, що об'єктом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених є психологічні механізми, що лежать в основі формування етнічних стереотипів, психологічний зміст стереотипів, їх структурні компоненти. Автором зроблено висновок, що сучасне суспільство потребує додаткових соціально-психологічних досліджень, щоб вивчити недосліджені особливості стереотипів, які залишаються в цій області психології, залишаючи великі можливості для вчених-психологів.

У статті розглянуто перспективи та актуальні напрямки дослідження етнічних стереотипів, які засновані як на внутрішніх, так і зовнішніх зв'язках членів етнічних груп. Автором вказано, що структура етнічного стереотипу відображає систему відносин, які пов'язані з різними видами соціальних відносин у суспільстві. Увагу приділено характеристиці розриву між теоретичним описом етнічних стереотипів та їх практичним дослідженням етнічних відносин у галузі наукових знань соціальної психології.

Зроблено висновок, що існує необхідність розробки системи раннього прогнозування конфліктних ситуацій і моделі виникнення та поширення конфліктів. Ця система допоможе ефективно запобігати кризовим станом в галузі міжетнічних відносин із небезпечними наслідками.

Ключові слова: етнічні взаємини, етнічні стереотипи, автостереотипи гетеростереотипи, міжетнічна напруга, вирішення етнічних конфліктів.

Н.М. Семенив. Современные методы исследования этностереотипов в структуре межэтнического взаимодействия. В статье рассмотрены современные методы исследования этнических стереотипов, их применение в практике исследования межэтнических отношений.

Согласно статье объектом исследования многих зарубежных и отечественных ученых являются психологические механизмы, лежащие в основе формирования этнических стереотипов, психологическое содержание стереотипов, их структурные компоненты. Автор считает, что современное общество нуждается в дополнительных социально-психологических исследованиях, чтобы изучить неисследованные особенности стереотипов, которые остаются в этой области психологии, оставляя большие возможности для учёных-психологов.

В статье рассмотрены перспективы и актуальные направления исследования этнических стереотипов, которые основаны как на внутренних, так и внешних связях членов этнических групп. Автор указывает, что структура этнического стереотипа отображает систему отношений, которые связаны с разными видами социальных отношений в обществе. Внимание уделяется характеристике разрыва между теоретическим описанием этнических стереотипов и их практическим исследованием этнических отношений в области научных знаний социальной психологии.

Автор приходит к выводу, что существует необходимость разработки системы раннего прогнозирования конфликтных ситуаций и модели возникновения и распространения конфликтов. Эта система поможет эффективно предотвращать кризисные состояния в области межнациональных отношений с опасными последствиями.

Ключевые слова: этнические взаимоотношения, этнические стереотипы, автостереотипы, гетеростереотипы, межнациональная напряженность, разрешение этнических конфликтов.

Постановка проблеми. Вивчення та теоретичне осмислення етнонаціональної сфери України потребує всебічного підходу до неї, з'ясування усіх притаманних їй рис і властивостей, специфічних особливостей. Зрозуміло, що з точки зору суспільної безпеки найпильніша увага має бути звернена на характер взаємин насамперед між національними меншинами і титульною нацією, а також між самими меншинами.

Сучасне суспільство живе в епоху глобалізації і еру високих інформаційних технологій, які відкривають величезні можливості для розвитку як усієї світової спільноти в цілому, так і окремих груп населення, зокрема. Негативні наслідки розвитку сучасного суспільства можуть ускладнити вирішення ряду актуальних проблем, зокрема: наростання соціальної і культурної дистанції, нерівномірність і нестабільність економічного розвитку, диспропорційний склад етнічних груп, маргіналізація і культурна уніфікація. До всього цього можна додати й «емоційні каталізатори», що посилюють цей процес, такі феномени, як етнофобії, ксенофобії, етноцентризм або шовінізм. Саме в цей період вивчення міжетнічних стосунків стає актуальною проблемою як для суспільства в цілому, так і для окремих її індивідуумів, зокрема. Ми вважаємо, що не лише для європейської і світової спільноти, але і для українського суспільства надзвичайно важливим є збереження стабільності в питаннях підтримки і зміцнення мирних інтеграційних процесів.

Мета статті — визначити ступінь розробленості поняття етнічного стереотипу в міжетнічних взаєминах, форми його вивчення в наукових етноконфліктологічних розробках, проаналізувати основні методи впливу на формування етнічних стереотипів на міжособистісному рівні та ступінь їх розробки у сучасних психологічних дослідженнях міжетнічних взаємин.

Стан дослідження. Із другої половини вісімдесятих і особливо в дев'яності роки провідним предметом дослідження соціальної психології та етноконфліктології стала проблема виходу із соціальних конфліктів, їх врегулювання й вирішення. До

такого роду робіт треба в першу чергу віднести праці Е. Азара, Дж. Александера, Ф. Дюкса, Дж. Коуклі, Б. Оліарі, Р. Макгаррі, М. Рабі, Л. Рангараджана, Дж. Річардсона, М. Росса, Дж. Ротмана, Дж. Рубіна, К. Руперсінгхе, Т. Саати, Дж. Толанда й ін. Таким чином, сучасні закордонні роботи в галузі міжетнічних взаємин мають насамперед прикладний характер, і етап її розвитку в 1990-і роки можна позначити як прикладний, або технологічний.

Вітчизняна етнічна психологія та етноконфліктологія складалася з декількох інтелектуальних потоків, що існували до кінця 80-х рр. ХХ ст. По-перше, це група істориків і етнографів, у тій чи іншій мірі вивчали етнічні конфлікти та напрацювали чималий обсяг емпіричних знань про етнічні, етнорасові і етноконфесійні конфлікти в різних країнах світу. Мова йде про роботи Ю. В. Бромлея, Е. А. Веселкіна, Л. М. Дробіжевої, І. І. Жигалова, В. І. Козлова, С. Я. Козлова, А. П. Корольової, М. Е. Крамарової, Е. М. Логінової, С. В. Михайлова, Ю. С. Оганисяна, М. І. Семиряги, В. А. Тишкова, С. А. Токарева, Н. Н. Чебоксарова й ін.

По-друге, це досить численний контингент фахівців в області національних відносин радянського періоду, які звернулися до вивчення етнічних конфліктів у силу різкого наростання етнічної напруженості й актуалізації багатьох раніше латентних етнічних конфліктів у нашій країні. У цьому зв'язку необхідно в першу чергу назвати імена Г. Агаєва, Ю. В. Арутюняна, Е. А. Баграмова, Т. Ю. Бурмистрової, М. Н. Губогло, Ю. Д. Дешерієва, В. Ф. Губіна, М. С. Джунусова, М. І. Ісаєва, К. Х. Хана-зарова й інших.

Термін «стереотип» спочатку виник у ХVІІІ ст. У психологію цей термін було введено в 1922 р. американським публіцистом У. Ліппманом: «Стереотип – це прийнятий в історичній спільності зразок сприйняття, фільтрації, інтерпретації інформації при розпізнаванні і впізнаванні навколишнього світу, заснованого на попередньому соціальному досвіді» (Ліппман, 2004; С. 64). Поняття «стереотип» було вивчено і доповнено в численних дослідженнях (Т. Шибутані, 1969; Д. Майєрс, 2004; Д. Мацумото, 2002; R. Barker, 2003; А. А. Налчаджян, 2004; Ю. Семендяєва, 1985 та ін.).

Етностереотипи – це спрощені, схематизовані образи етнічних груп, які характеризуються високим ступенем узгодженості індивідуальних уявлень. Під етнічними стереотипами розуміють відносно стійке уявлення про моральні, розумові, фізичні якості, що притаманні представникам різних етнічних спільностей.

Виділено два види етнічних стереотипів:

- 1) автостереотипи – це думки, судження й оцінки, які стосуються власної етнічної спільності;
- 2) гетеростереотипи – сукупність оцінних суджень про інші народи, про представників певної чужої етнічної групи.

До структури етностереотипу належать такі компоненти:

- ядро, яке складається з системи уявлень про зовнішність представників даної етнічної групи, її історичне минуле, особливості способу життя, трудові навички;
- мінливі судження щодо моральних і комунікативних характеристик даної етнічної спільності, які тісно пов'язані з ситуаціями міжетнічних і міждержавних відносин.

Стереотипи є соціальним явищем, а стереотипізація – це психологічний процес. Стереотипізація є результатом категоризації соціальних об'єктів. Створюючи соціальні категорії, індивід акцентує увагу на властивостях, за якими люди, що належать до тієї чи іншої категорії, сприймаються схожими один на одного та водночас такими, що відрізняються від інших.

Соціально-психологічними функціями стереотипізації є:

- спрощення та систематизація складної та великої за об'ємом інформації;
- міжгрупова диференціація, що найчастіше оцінюється на користь своєї групи і сприяє підтриманню позитивної групової ідентичності;
- пояснення існуючих відносин між групами;
- виправдання існуючих міжгрупових відносин;
- збереження існуючих відносин.

Стереотипізація є важливим механізмом розуміння індивідом соціального значення інформації. Тобто, за допомогою стереотипізації відображається соціальна реальність.

Основними властивостями етностереотипів є:

- їх емоційно-оцінний характер;
- стійкість (і навіть ригідність) щодо нової інформації;
- узгодженість;
- неточність.

Узгодженість етностереотипів – це високий ступінь єдності уявлень в усіх членів етнічної групи, яка створила той чи інший стереотип. Згідно з теорією Дж. Тернера, до узгодженості стереотипів у представників національних груп призводить випуклість соціальної ідентичності, а саме: 1) посилення гомогенності своєї групи, що сприймається; 2) очікування взаємної згоди між пред-

ставниками групи та його реалізація; 3) сприяння активному досягненню консенсусу, що забезпечується взаємовпливом.

Зарубіжні дослідники С. Macrae, С. Stangor, М. Hewstone відзначають, що основним засобом передачі стереотипів, є мова, яка виконує такі функції:

- передача стереотипу;
- когнітивна організація стереотипу;
- підтримка стереотипу, оскільки мова часто використовується для підтвердження існуючих стереотипів;
- вираз ідентичності, комунікації в групі породжують активацію соціолінгвістичних стереотипів, які можуть впливати на самовираження співрозмовників, що належать до цієї групи (Macrae, Stangor, Hewstone, 1996) [6].

Отже, наукова тенденція вивчення етнічних стереотипів знайшла своє відображення як у вітчизняній, так і в зарубіжній науках. Розглянемо існуючі теоретичні підходи та дослідницькі роботи, предметом яких є розуміння етнічних стереотипів, процес їх формування, основні функції, структура, класифікація і т.д., прийняті в наукових школах.

Протягом тривалого часу головним інтересом соціальних психологів були етнічні стереотипи, упередження, забобони, які проявлялися в міжгрупових відносинах. Починаючи з дослідження етнічних стереотипів (Katz, Braly, 1933), процес стереотипізації продовжує привертати увагу S. Khan (Khan, 2008), J. Hilton і W. von Hippel (Hilton, von Hippel, 1996), М. Karlins, Т. Coffinan, G. Walters (Karlins, Coffman, Walters, 1969), С. Steele, J. Aronson (Steele, Aronson, 1995), М. Shih, Т. Pittinsky, N. Ambady (Shih, Pittinsky, Ambady, 1999), Д. Мацумото (Мацумото, 2002) та багатьох інших дослідників. Проблеми процесу стереотипізації, основні функції, види стереотипів були порушені в роботі J. Hilton і W. von Hippel, (Hilton, von Hippel, 1996), в якій автори по новому розглядають етнічні стереотипи. Співвіднесення понять успіху і процесу стереотипізації цікавив S. Sue і Н. Kitano (Sue, Kitano, 1973). М. Hogg і J. Turner вивчали процес «самостереотипізації» (self-stereotyping) як ефект, що виникає в міжгруповій поведінці і супроводжується соціальною категоризацією членів даної групи (Hogg, Turner, 1987). Основна увага приділялася прогнозуванню очікуваних відносин між групами (Jackson, Hodge, Gerard, Ingram, 1996) [7].

Формування взаємних уявлень, образів і стереотипів між американцями і японцями, з'явилося в центрі уваги М. Kurokawa («азіатсько-американський» стереотип, Kurokawa,

1971); гендерний аспект формування етнічних стереотипів розглядається в роботі S.Spencer і C.Steele (Spencer, Steele, 1999); процес емпіричного вивчення етнічних стереотипів висвітлив проблему, названу C.Steele і J.Aronson як «беззахисність стереотипу» (Steele, Aronson, 1995); на амбівалентність стереотипів також вказує Д. Мацумото (2002).

Г. В. Єлізарова (Єлізарова, 2004), вивчаючи етнічні стереотипи, показує, що етнічні стереотипи можуть варіюватися в межах шести параметрів: складності, однозначності, конкретності, обґрунтованості, позитивності-негативності, порівнянності. Т.Г.Стефаненко не виключає, що в основі етнічних стереотипів можуть лежати упередження, що сформувалися на базі обмеженої інформації про окремих представників тієї чи іншої народності, етнічної групи і т.д. [2]. Під етнічним стереотипом розуміється відносно стійкий у свідомості, емоційно-забарвлений образ етнічної групи або її представників.

Структура етнічного стереотипу являє собою систему відносин, яка відображає різноманітні типи соціальних зв'язків у суспільстві. Відповідно до думки S. Khan, для розуміння структури та змісту етнічних стереотипів необхідно брати до уваги такі процеси як: стереотипне згоду або стереотипна реакція на загрозу членів певної групи (Khan, 2008). J.Hilton і W.von Hippel виділяють основні складові, що лежать в основі етнічних стереотипів, відзначаючи серед них вірування, характерні риси та поведінкові особливості до представників певної етнічної групи (Hilton, von Hippel, 1996. P.240).

Вивчення і вимірювання когнітивного, афективного і поведінкового компонентів етнічних стереотипів стало предметом уваги таких дослідників як L.Jackson, C.Hodge, D.Gerard, J.Ingram та інші. A.Edwards виділив чотири характеристики етнічних стереотипів, називаючи їх «вимірами»: зміст – приписувані соціальній або етнічній групі риси, при цьому частота їх вживання значення не має. Подібно з пізнавальним (когнітивним) блоком стереотипів визначена однаковість (тотожність) – якою мірою різні індивіди згодні один з одним у тому, що дана група дійсно має ті риси, які їй приписують; спрямованість – позитивно чи негативно сприймається об'єкт стереотипу, чи може бути виведена безпосередньо зі змісту стереотипу; інтенсивність – ступінь упередженості по відношенню до етнічної групи (Edwards, 1940). Представлені характеристики, взаємопов'язані між собою, утворюючи низку зв'язків. Перший із таких зв'язків – тотожність-спрямованість: якщо група «В» має різко негативну думку про

групу «А» і «Б», то це не означає, що цим двом групам приписуються одні й ті ж якості. Тотожність-інтенсивність: люди, що мають більш сильне упередження до даної етнічної групи, приписують цій групі більш стереотипні якості (вище рівень однаковості). Зміст-спрямованість: якщо дві групи дають відповіді різної спрямованості, одночасно проявляючи однакову тотожність і інтенсивність, то слід очікувати, що в їх відповідях повинні бути якісні відмінності. Однак ця гіпотеза була підтверджена лише частково (Edwards, 1940).

Процес утворення стереотипів – стереотипізація, була вперше досліджена G.Allport. На його думку, процес стереотипізації проходить наступні етапи: сприйняття об'єкта або отримання про нього інформації; формування образу предмета (складання уявлення, думки та оціночних суджень про нього); узагальнення та поширення приватних випадків на всю групу предметів; закріплення цих результатів в пам'яті (Allport, 1935). На процес формування етнічних стереотипів можуть впливати «механізми умовного і оперантного обумовлювання» (терміни, які використовував Скіннер). R.Bigler, L.Liben досліджували процес формування етнічних стереотипів, вивчаючи здатність дітей категоризувати соціальні стимули і запам'ятовувати стереотипну і антистереотипну інформацію. Результати показали, що стереотипну інформацію діти запам'ятовують краще, поряд з кращим запам'ятовуванням соціальних рис щодо соціальних відносин. Більше того, діти, які підтримали більшу кількість стереотипів, і діти, які не змогли категоризувати стимули по групах, так само гірше запам'ятовували антистереотипну інформацію (Bigler, Liben, 1993).

В іншому дослідженні афроамериканські діти п'яти-семи років показали краще запам'ятовування стереотипної інформації, пов'язаної з кольором шкіри, ніж антистереотипної, хоча цей результат варіювався залежно від того, як вони самі оцінювали свій колір шкіри і наскільки вони погоджувалися з негативними стереотипами про афроамериканця (Averhart, Bigler, 1997). M.Killen, J.Smetana намагаються пояснити отримані результати, і стверджують, що існує кілька теорій про те, яким чином діти засвоюють етнічні стереотипи. Однак, як відзначають автори, роль і значення медіа-засобів на процес формування та підтримки етнічних стереотипів не слід недооцінювати (Killen, Smetana, 2005).

M.Augoustinos і D.L.Rosewarne доповнюють вищесказане тим, що тільки з віком діти стають більш здатними проводити

розмежовування між соціальними стереотипами і власними переконаннями. 5-6 річні діти не здатні провести таке розходження. Вже у 8-9 років діти, які знали про негативні стереотипи «чужинців», були здатні провести різницю між ними і своїми особистими переконаннями, коли була така можливість. Однак, як відзначають автори, єдиної теорії про те, яким чином відбувається така зміна у світогляді дітей, в даний час немає, тому даний феномен продовжує вивчатися (Augoustinos, Rosewarne, 2001).

S. Khan, приділяючи основну увагу процесу формування етнічних стереотипів, вважає, що необхідно розрізняти, з одного боку, процес формування етнічних автостереотипів як уявлень про свою етнічну групу, а з другого боку, процес формування етнічних гетеростереотипів. На процес формування значний вплив мають такі складові: почуття власної гідності, самооцінка, наші уявлення про те, що ми думаємо про себе, і те, як ми вважаємо, сприймають нас оточуючі люди, значимість для нас тієї групи, до якої ми належимо і з ким ми асоціюємо себе. Почуття власної гідності часто розглядається як наявність двох компонентів: особисте почуття власної гідності і колективне. У тому випадку, коли ми орієнтуємося виключно на негативні стереотипи в описі іншої етнічної групи, ми завищуємо почуття особистої гідності, вважаючи, що робимо свій внесок у формування позитивного колективного почуття гідності. Наприклад, як пише S.Khan, «якщо я використовую негативні стереотипи, щоб описати етнічну групу, відмінну від власної, то маю на увазі, що члени моєї етнічної групи володіють більш сприятливими якостями і сприймаються мною соціально прийнятними, ніж члени іншої групи. Думаючи позитивно про мою групу, я краще сприймаю себе, що в результаті підвищує почуття власної гідності» (Khan, 2008).

У багатьох роботах, як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, згадується одна з головних функцій етнічних стереотипів – пізнавальна. H.Zastrow відзначає, що етнічні стереотипи властиві людині не випадково, тому що вони необхідні їй для здійснення процесу мислення. У стереотипних категоріях узагальнюються схожі між собою речі, завдяки чому люди можуть вивчати різні явища і спілкуватися, висловлюючи судження про них (Zastrow, 2010).

A.Greenwald і M.Banaji, звертають увагу на зв'язок між етнічними стереотипами та соціальними відносинами, поділяючи їх на свідомі і несвідомі. Несвідомі соціальні відносини визначаються авторами як «інтроспективно непізнані (неточні) сліди минулого досвіду, які поділяються на сприятливі чи несприятливі

почуття, думки або дії до певних соціальних об'єктів (Greenwald, Banaji, 1995). Н. Tajfel розглядає перераховані функції стереотипу на двох рівнях: індивідуальному та соціальному. На індивідуальному рівні представлені когнітивна і ціннісно-захисна функції. На соціальному рівні ідеологічна функція (формування та збереження групової ідеології, яка пояснюватиме і приписує поведінку групи); та ідентифікуюча функція (створення і збереження позитивного «Ми – образу») (Tajfel, 1982) [13].

У даний час проблемним питанням є неточність, некоректність або негативна спрямованість стереотипів. Дж. Беррі пише, що «соціально бажані» аспекти створення стереотипів «існують в ситуаціях, де міжгрупові стереотипи відображають взаємну привабливість, навіть якщо представники кожної групи зберігають через стереотипи свою власну етнічну самобутність. Цю ситуацію ми ідентифікували раніше як інтеграційний тип відносин в плюралістичних суспільствах» (Беррі, 2007).

З моменту введення в науковий обіг терміна «стереотип» і перших емпіричних досліджень, пов'язаних з іменами D. Katz, K. Braly (Katz, Braly, 1933), інтерес до вивчення даного явища не зменшується. Стереотипи чинять на людей як позитивний, так і негативний вплив.

Проблема процесу стереотипізації, основні функції, види стереотипів знайшли відображення в роботі J. Hilton і W. von Hippel. M. Hogg і J. Turner вивчали процес «самостереотипізації» (self – stereotyping) як ефект, що виникає в міжгруповій поведінці, що супроводжується соціальною категоризацією членів даної групи (Hogg, Turner, 1987). Трикомпонентна структура етнічних стереотипів у вигляді знань, афектів і поведінки була вивчена L. Jackson, C. Hodge, D. Gerard, J. Ingram та ін. Основна увага була приділена прогнозуванню очікуваних відносин між групами (Jackson, Hodge, Gerard, Ingram, 1996).

Формування взаємних уявлень, образів, стереотипів в американському суспільстві було в центрі уваги М. Kurokawa. На його думку, в змісті етнічних стереотипів відображаються соціальні та політичні зміни в суспільстві. У дослідженні М. Kurokawa, присвяченому вивченню стереотипу «азіатських американців», було вивчено стереотипи китайців і японців, які приїхали і проживають в США, що вступили в економічне змагання (конкуренцію) з групою більшості.

Р. Devine і А. Elliot відзначають, що стереотип вихідців з Азії зазнав значних змін і став включати в себе як позитивні, так і негативні характеристики. Важливо зауважити, що люди більше і

краще інформовані про негативні стереотипи, що характеризують інші етнічні групи (Devine, Elliot, 1995).

У наш час, особливо в Сполучених Штатах Америки, активно проводяться різні дослідження етнічних стереотипів. Так, наприклад, L.Guofang, H.Gulbahar опублікували книгу «Сторонні у вищій школі» («Strangers» of the Academy: Asian Women Scholars in Higher Education», 2006). Автори розглядають життя і працю азійських жінок в освітній системі США. Стереотипи, пов'язані з цією етнічною групою, негативно впливають на їх наукову діяльність, перешкоджаючи їм реалізовувати свої можливості. Велику увагу було приділено стратегіям і прийомам, за допомогою яких представникам даної етнічної групи вдається виживати в середовищі, повному стереотипів, негативних по відношенню до них (Guofang, Gulbahar, 2006) [15].

В останні роки проводилася значна кількість досліджень щодо ролі і значення впливу ЗМІ, особливо, телебачення, на формування етнічних стереотипів. В.Greenberg, J.Brand провели обширний контент-аналіз, який показав, що в результаті впливу ЗМІ спостерігається стійке неадекватне і спотворене уявлення про етнічні меншини (Greenberg, Brand, 1993). В.McNair, приділяючи особливу увагу ЗМІ у формуванні або порушенні міжетнічних комунікацій, пропонує п'ять основних функцій, якими повинні, на думку автора, володіти сучасні ЗМІ, для забезпечення «ідеального» демократичного суспільства. По-перше, вони мають повідомляти про те, що відбувається. По-друге, навчати населення тому, як розуміти й інтерпретувати факти. По-третє, забезпечити «платформу» (умови, місце) для можливості вираження інакомислення. По-четверте, повинні надати «розголос» рішенням урядових та політичних інститутів влади. І нарешті, п'ята функція, служити засобом для захисту різних політичних точок зору (McNair, 1999). Отже, як вважає S.Melone, у ЗМІ є великий потенціал перетворення інформації, створення умов для отримання точної та конструктивної інформації, протидіючи неправильним, неточним, помилковим сприйняттям (Melone, 1998).

J.Greenberg, Т.Pyszczyński продовжили вивчення даної теми, провівши дослідження на тему впливу расистських і негативно забарвлених компрометуючих висловлювань щодо етнічних меншин. Так, негативне висловлювання ЗМІ активувало негативні думки і спричинило за собою негативну оцінку глядачів (Greenberg, Pyszczyński, 1985) [14].

Висновки. Міжетнічні відносини визначаються наявністю або відсутністю етнічних конфліктів, які висвічують всі сторони

і всі аспекти відносин між різними етнічними групами. При цьому поняття «етнічний конфлікт» розуміється в широкому сенсі слова як будь-яка конкуренція між групами – від реального протиборства за володіння обмеженими ресурсами до соціальної конкуренції.

Предметом вивчення як зарубіжних, так і вітчизняних вчених є психологічні механізми, що лежать в основі формування етнічних стереотипів, їх змістовні, структурні та динамічні складові, особливості. В умовах сучасного суспільства необхідні додаткові соціально-психологічні дослідження, спрямовані на вивчення «білих плям», які продовжують залишатися в даній царині психології, залишаючи для вчених величезні можливості пошуку, творчих наукових відкриттів і дерзаних.

Перспективним і актуальним напрямком є вивчення між-етнічних відносин як «соціального капіталу» етнічної групи, заснованого на внутрішніх і зовнішніх зв'язках членів даної групи. У вивченні міжетнічних відносин як галузі наукового знання залишається деякий розрив між теоретичним описом міжетнічних відносин і їх прикладним практичним вирішенням.

Подальші напрямки досліджень передбачають вивчення, систематизацію та аналіз соціопсихологічних причин, умов перебігу, особливостей та психологічних наслідків міжнаціональних конфліктів, що мали місце в Україні та світі впродовж останніх століть. Створена на основі фактичного матеріалу цілісна модель міжетнічного конфлікту, яка описує формування, розвитку та загострення міжетнічного конфлікту дасть можливість в подальших дослідженнях стати фактичним матеріалом при формуванні теоретичних основ психологічних засобів попередження та врегулювання міжетнічних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Коростелина К. В. Социальная идентичность и конфликт / К. В. Коростелина. – Симферополь, 2003. – 359 с.
2. Стефаненко Т.Г. Етнопсихологія / Т. Г. Стефаненко. – М. : Институт психологии РАН, 1999. – 320 с.
3. Солдатова Г.У. Психология межетнической напряжённости / Г. У. Солдатова. – М. : Смысл, 1998. – 389 с.
4. Коваль О.А. Міжетнічні конфлікти у контексті національної безпеки України: теоретичні аспекти / О. А. Коваль// Стратегічна панорама. – 2000. – №3–4.
5. Brown, Michael E., Owen R. Cote, Jr., Sean M. Lynn-Jones. Nationalism and Ethnic Conflict – Revised Edition :

- An International Security Reader. – Cambridge, Mass. : MIT Press. – September, 2001.
6. Macrae C. Stereotype & Stereotyping/ C. Macrae, C. Stangor, M. Hewstone. – The Guilford Press, 1996. – 465 p.
 7. Schneider D. The psychology of stereotyping. – The Guilford Press. – N.Y., 2004. – 707 p.
 8. Hazan C. Romantic love conceptualized as an attachment process / C. Hazan, P. R. Shaver// Journal of Personality and Social Psychology. 1987. – Vol. 52. – P. 511–524.
 9. Kelley H.H. Interpersonal Relations/ H.H. Kelley, G.W. Thibaut. A Theory of independence. N.Y., 1978. – 177 p.
 10. Noiriel G. État, nation et immigration. Vers une histoire du pouvoir. – Paris : Berlin, 2001. – 400 p.
 11. Sijf Ederveen, Paul Dekker, Albert van der Horst. Destination Europe. Immigration and Integration in the European Union. – Amsterdam, 2000. – 270 p.
 12. William T. Johnsen Pandora's Box Reopened: Ethnic Conflict in Europe and Its Implications / T. William// Strategic Studies. – December, 1999. – 250 p.
 13. Tajfel H. Human Groups and Social Categories : Studies in Social Psychology/ H. Tajfel. – Cambridge University Press. – 384 p.
 14. Pyszczynski T. On and Letting Go : Understanding the Onset, Progression, and Remission of Depression/ T. Pyszczynski, Greenberg, J. Hanging. – Springer; Softcover reprint of the original 1st ed. 1992 edition. – 169 p.
 15. Guofang Li. Beckett. «Strangers» of the Academy : Asian Women Scholars in Higher Education/ Li. Guofang, H. Gulbahar. – Stylus Publishing, 2005. – 304 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Korostelina K. V. Social'naja identichnost' i konflikt / K. V. Korostel'na. – Simferopol', 2003. – 359 s.
2. Stefanenko T.G. Etnopsihologija / T. G. Stefanenko. – M. : Institut psihologii RAN, 1999. – 320 s.
3. Soldatova G.U. Psihologija mezhjetnicheskoj naprjazhennosti / G. U. Soldatova. – M.: Smysl, 1998. – 389 s.
4. Koval' O.A. Mizhetnichni konflikti u konteksti nacional'noï bezpeki Ukraïni : teoretichni aspekti / O. A. Koval'// Strategichna panorama. – 2000. – №3–4.
5. Brown, Michael E., Owen R. Cote, Jr., Sean M. Lynn-Jones. Nationalism and Ethnic Conflict – Revised Edition:

- An International Security Reader. -Cambridge, Mass. : MIT Press. – September, 2001.
6. Macrae C. Stereotype & Stereotyping/ C. Macrae, C. Stangor, M. Hewstone. – The Guilford Press, 1996. – 465 p.
 7. Schneider D. The psychology of stereotyping. – The Guilford Press. – N.Y., 2004. – 707 p.
 8. Hazan C. Romantic love conceptualized as an attachment process / C. Hazan, P. R. Shaver// Journal of Personality and Social Psychology. 1987. – Vol. 52. – P. 511–524.
 9. Kelley H.H. Interpersonal Relations/ H.H. Kelley, G.W. Thibaut. A Theory of independence. N.Y., 1978. – 177 p.
 10. Noiriel G. État, nation et immigration. Vers une histoire du pouvoir. – Paris : Berlin, 2001. – 400 p.
 11. Sjef Ederveen, Paul Dekker, Albert van der Horst. Destination Europe. Immigration and Integration in the European Union. – Amsterdam, 2000. –270 p.
 12. William T. Johnsen Pandora's Box Reopened: Ethnic Conflict in Europe and Its Implications / T. William// Strategic Studies. – December, 1999. – 250 p.
 13. Tajfel H. Human Groups and Social Categories : Studies in Social Psychology/ H. Tajfel. – Cambridge University Press. – 384 p.
 14. Pyszczynski T. On and Letting Go : Understanding the Onset, Progression, and Remission of Depression/ T. Pyszczynski, Greenberg, J. Hanging. – Springer; Softcover reprint of the original 1st ed. 1992 edition. – 169 p.
 15. Guofang Li. Beckett. «Strangers» of the Academy : Asian Women Scholars in Higher Education/ Li. Guofang, H. Gulbahar. – Stylus Publishing, 2005. – 304 p.

N.M. Semeniv. Modern methods of researching ethnic stereotypes in the structure of inter-ethnic interaction. The article is devoted to the concept of modern methods of researching ethnic stereotypes at the level of inter-ethnic communication, their application in practice of the study of inter-ethnic relations.

According to the article the object of study of foreign and domestic scientists are psychological mechanisms that underlie the formation of ethnic stereotypes, their content and structural components. The author considers that modern society need additional social psychological research to study the unexplored stereotype's features that remain in this field of psychology, leaving tremendous opportunity for scientists searching creative discovery.

The perspectives and the actual directions of the study of ethnic stereotypes are considered in the article. The author considers ethnic relations

in the plane of existence of ethnic groups. The author writes that the structure of ethnic stereotype is a system of relations that represent different types of social relations in society. Much attention is given to characteristic discontinuity between the theoretical description of ethnic stereotypes and their practical solutions applied in the study of ethnic relations as a field of scientific knowledge.

According to the article the process of settlement of ethnic conflicts implies the use of a complex variety of techniques, with one of the most common and effective technique is negotiations.

The author established that ethnically hetero-stereotypes of Ukrainian society have potentially dangerous elements of relationships between different ethnic communities. The author comes to the conclusion that there is a need of the development of system of early prediction of conflict situations and a model of the emergence and spread of conflicts. This system will effectively prevent the crisis state of interethnic relations with dangerous consequences.

Key words: ethnic relations, ethnic stereotypes, the auto-stereotypes, hetero-stereotypes, inter-ethnic tension, ethnic conflicts resolution.

Received October 22, 2014

Revised November 21, 2014

Accepted December 09, 2014

УДК 130.1 : 316.614

М.В. Семиліт

semilet@mail.ru

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНОГО СТАТУСУ ОСОБИСТОСТІ У ГРУПІ

Semylit M.V. Gender differences of socio-perceptual status of a personality in the group / M.V. Semylit // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 500–509.

М.В. Семиліт. Гендерні відмінності соціально-перцептивного статусу особистості в групі. У статті виявлено психологічні детермінанти, що попереджають таке негативне явище, як порушення балансу чоловічого і жіночого як на рівні внутрішньої регуляції, так і на рівні зовнішніх стосунків. За допомогою методу семантичного диференціалу виявлено можливості визначення соціально-перцептивного статусу особистості в групі з точки зору гендерних особливостей, що сприяє усвідомленню